

Világgazdaság és világtörténelem

III.

A tőkés termelés egyenetlen fejlődéséből és az imperialista erőviszonyok szüntelen változásából származó politikai ellentétek és harcok története nem ide tartozik. Az imperializmus közgazdasági lényege szerint monopolisztikus kapitalizmus, amivel egyúttal az imperializmus történelmi helyzete is meghatározást nyert. A monopolvállalatoknak, mint a monopolisztikus tőkés állapot megszemélyesítőinek fejlődésével kapcsolatban négy főszempont emelhető ki:

Először: A monopolok (kartellek, szindikátusok, trösztök) a termelés összpontosításából a fejlődés magas fokán jöttek létre. Láttuk, milyen fontos a szerepük a világgazdaság felépítésében. E század elején döntő súlyba kerülnek a gazdasági rendszer korábbi képleteivel szemben. Bár legelőször a védvámrendszer mellett gazdálkodó államokban (Németország, Amerika) fejlődtek ki, valamivel később már a szabadkereskedelem alapján álló Angliában is tapasztalható az az alapvető változás, amit a termelés koncentrációjából származó monopolvállalatok felidéznek.

Másodszor: A monopolok a legfontosabb nyersanyagforrások megszerzésének és kihasználásának fokozottabb mértékéhez vezetnek, különösen a kőszénbányászatban és a vasiparban. E nyersanyagforrások monopolisztikus birtoklása a nagytőke hatalmát korábban elképzelhetetlen módon megnövelte.

Harmadszor: A monopolok a bankokból nőttek ki. Ezek szerepny köztvetítői szerepükből a finánc-tőke monopolbirtokosaivá változtak át. Három-négy bank valamely fejlett nagyhatalom államában létrehozta a perszonaluniót a bank- és ipari tőke között és az ország tőkéinek, pénzbevételeinek milliárdjait néhány kézbe összpontosítja. A fináncplutokrácia, mely a modern polgári társadalom minden gazdasági és politikai intézménye körül sűrű hálót font, a monopolrendszer legfeltűnőbb jelensége.

Negyedszer: A monopolium a gyarmati politikából keletkezett. A gyarmati politikának számtalan régi motívumához a finánc-tőke még a nyersanyagforrásokért, a tőke kivételért és a befolyás-területekért folytatott harcot fűzte. Így a gyarmatokért, a föld felosztásáért, majd újrafelosztásáért minden eddiginél élesebb harc indult meg. Hogy a monopol-tőke a tőkés termelési mód legtöbb ellentmondását mennyire kiélesítette, általánosan ismert tény.

Mind világosabban alakul ki a „tőkepénzes országok“ típusa, mind szemléletesebben mutatkoznak meg azok az áthidalhatatlan gazdasági nehézségek, melyek a munka termelőerejének magas és a társadalom fogyasztóerejének alacsony foka, a fejlett technikával járó „strukturális“ munkanélküliség és egyéb okok következtében fennállanak. Mindezeknek a gazdasági nehézségeknek a

megoldása a tőkés termelési mód általános válsága miatt egyre leküzdhetetlenebb. A föld egyhatod részének, a Szovjetuniónak, mint nyersanyagforrásnak és vevőpiacnak a világkereskedelemből való kikapcsolódása, a tökéletes gépek által gyártott árutömegeknek az összeszűkült világpiacokon való elhelyezési nehézségei olyan helyzetet teremtettek, hogy a különböző nemzetek finánciókkel egybeforrott kormányzatok szükségszerűen háborús konfliktusba kerülnek egymással. Egyik imperialista háború a másikat követi, melyek folyamán a szünetelő árútermeléstől és anyagpusztulástól várják a tőkés termelési mód haszonélvezői a maguk árúelhelyezési nehézségeinek „feloldását.“

„A tőkés termelés valódi korlátja maga a tőke, az, hogy a tőke önértékesítése (szaporítása) a termelés kiindulási és végpontja, indoka és célja az, hogy a termelés csupán a tőke számára történő termelés, nem pedig fordítva, a termelőeszközök (a tőke) szolgálnak eszközül a termelők társadalmának folyton növekvő szükségletei tényleges kielégítéséhez.“

Innét származik a termelés és a fogyasztás folytonos összeütöközése és az ellentmondás, hogy bár a tőkés termelési mód hivatása volna a termelőerők kifejlesztésével az egész emberiség szükségleteit kielégíteni, e hivatása betöltésére képtelen. A monopolkapitalizmus belső ellentmondásainak kielégedése már a termelőerők továbbfejlesztését is lehetetlenné teszi és a tőke akkumulációjának mai igen magas fokán fellépett ellentmondásokat az imperializmus másképpen, mint háborúk útján képtelen kiküszöbölni.

Az elmondottak konkrét szemléltetése céljából példaképpen vegyük azt a területet, amelyen a világ összes tőkés nagyhatalmai egymás között, mint vevőpiacon békésen megosztózni igyekeztek, s nézzük közelebbről, hogy ez a békés osztozkodás milyen mértékben sikerült. A szóbanforgó terület, mely a világ lakosságának körülbelül negyedrészt teszi: Kína.

Aligha találhatnánk az imperialista ellentétek kirivóbb példáját annál a folyamatnál, mely a mai Kína területén lejátszódik a nagyhatalmak között. Világosan észlelhető itt, hogy a hatalmak egymással szemben elfoglalt álláspontja döntő mértékben függ finánciókkel árú- és tőkeexport lehetőségétől, valamint nyersanyagproblémáitól.

Kína lakossága mintegy 460 millió fő, ami körülbelül annyi, mint egész Európa lakossága, területe pedig eléri Európa nagyságát. Az országban élő külföldiek száma nem egészen félmillió, ennek is fele Japán. Területének csak 15 százaléka művelt, de a gazdálkodás az öntöző csatorna-rendszer következtében fejlett. A lakosság nyolcvan százaléka földművelő. Az állattenyésztés jelentéktelen, miután a lakosság jórészt növényevő. A szénkészlet az összes földi szén egynegyede. A termelés jelenleg kb. évi 20 millió tonna. Intenzív termelés esetén azonban ennek sokszorosát fel-

színre hozná. Kína vasércbirtoka kb. 700 millió tonna, ebből azonban 1928-ban még csak félmillió tonnát termeltek ki. Antimon-termelése az egész világon első.

Vasútvonalai közül a legfontosabbak: a Peking—Mukdeni, a Peking—Hankau, a Sanghai—Nankingi, a Tiencsin—Pukai és a Peking—Suiyani, stb. vonalak. A hosszuk 12—13.000 km. (A hasonló kiterjedésű Egyesült Államok vasútvonalainak hossza meghaladja a 400.000 km.-t!) A vasúthálózat e kezdetleges állapota is megnehezíti a fogyasztópiacot kereső nagyhatalmak áruelhelyezési törekvéseit. E vasútvonalak folytonosságát a megszálló japán csapatok már megszakították, kivéve a Jünan-indokínai vonalat. Ez utóbbin bonyolíthatják le a nyugati nagyhatalmak fegyverüzleteiket. A japán csapatok ettől a vasúttól még messze állnak és csak alkalmilag ledobott repülőbombákkal jelzik a japán-francia imperialista ellentétek fennállását.

Kína öt leghatalmasabb vasbányája már a japán-kínai háború előtt is a japán tőke kezében volt. A köszén kitermelésére Japán nem reflektált, minthogy köszén a saját területén is akad. Feltehető tehát, hogy Japán Kína ellen elsősorban nem nyersanyagkérdések miatt indított háborút. Hatalmas tempóban fejlődő iparai számára kell a kínai fogyasztópiac jórésze. Ennek birtokbavételét azonban gátolták a 12 különböző hatalmakkal kötött és időről-időre megújított nemzetközi megállapodások. E szerződések tették lehetővé az összes résztvevő hatalmak Kínával való külkereskedelmét a „nyitott kapu“ elve alapján 5 százalékos be- és kiviteli vám mellett. Az így biztosított kereskedelem védelmét katonasággal megerősített koncessziós területek biztosították a legnagyobb kikötővárosok (Tiencsin, Sanghai, Kanton, stb.) körzetében.

Japán agresszióját így a következő körülmények magyarázzák. A japán textilipar, nevezetesen a Mitsui és Mitsubishi konzernek pamutanyagtermelése a legutóbbi időben óriási módon fellendült. Míg 1913-ban a japán pamutfonal termelés az angolnak csupán 10 százalékát tette, ez az arány 1935-ig 25 százalékra emelkedett. Japán pamutárú exportjának viszont Anglia és Amerika textilkonzernjei útját állták. Ha figyelembe vesszük, hogy Kína a világ harmadik legnagyobb gyapottermelője (az. USA 3 millió 900 ezer, Brit-India 900 ezer, Kína 380 ezer tonnát termel), akkor érthető a japán finánctóke támadó kedve, mellyel egy csapásra óhajtja megoldani a textilnyersanyag kérdését és piacszükségletét. A „nyitott kapu“ elve mellett azonban ez csak erőszak útján valósítható meg. A belső gazdasági bajok nyomása alatt ugyanis Japán nem várhatta be a békés fejlődést, amíg a kínai külkereskedelemből és tőkeexportból a számára szükséges rész fokozatosan biztosítást nyer.

A Kínában működő idegen vállalatok számaránya szerint (angol 1914-ben 202, 1921-ben 215; — amerikai 1914-ben 71, 1921-ben 216; — japán 1914-ben 117, 1921-ben 125) ugyan Japán tőke-exportja békés módszerek mellett is jelentősen növekedett, kül-

kereskedelmi forgalma azonban már nem ily mértékben nőtt, mint a következő táblázat mutatja:

	1924	1925	1932
Egyesült Államok	15.6%	16 %	18 %
Japán	23.5%	27.4%	29 %
- Anglia	35.4%	22.1%	21.6%

Japán agresszióját azonban nemcsak az angol és amerikai imperialista versengés kiküszöbölésének vágya idézte elő. Utóbbi időben a kínai nagytőke is mindjobban akkumulálódott. A Csang-kajsek-Kung csoport már több tiencsini, sanghaji és kantoni textil- és másfajta gyár tulajdonát megszerezte és több bank irányításában is növekvő befolyást nyert. Következésképp már arról is szó van, hogy a kínai tulajdonban lévő gyárak által termelt értéktöbblet ne a kínai Kung tőkecsoport, hanem a Mitsui konszern birtokába jusson.

Mindaddig, míg Japán imperialista törekvéseit csak tőkeexport vállalat-alapítás és árüverseny révén törekedett megvalósítani, a kínai kormány, — azaz a kínai finánc-tőke — japánbarát politikát folytatott és nem avatkozott a nagyhatalmak versengésébe. Amint azonban Japán, társadalma fogyasztóerejének nagyfokú csökkenése miatt a fejlődő ipara által termelt cikkekből mind többet kényszerült külföldön elhelyezni s a tőke akkumulációja következtében a profitráta mind erősebben csökkent, a japán finánc-tőke igényt emelt a Kínában termelt értéktöbbletre is — és megindította háborúját. Ezzel a háborúval tehát Japán a maga finánc-tőkéje számára először a kínai nyersanyagok (acél, kőszén, pamut) abszolút birtoklását, azután a kínai ipari centrumokban termelt összes értéktöbblet elsajátítását, végül az imperialista nagyhatalmak árú- és tőkeexportja útján támasztott versenynek a közlekedési eszközök és utak birtokbavétele által való csökkentését vagy megszüntetését kívánja elérni.

Ez utóbbi körülmény a japán-kínai imperialista háborús ellentéteken kívül az angol-japán és amerikai-japán ellentéteket is kiélezi. Bár eddig Anglia vett részt nagyobb mértékben Kína külkereskedelmében, a mai háborúban való elfoglaltsága és korlátozott ipari termelése következtében jelenleg kevésbé érzi a másik oldalról felfokozott verseny súlyosságát. Másrészt Anglia és Japán finánc-tőkéinek oly messzenyúló gazdasági érdekei kerültek itt összeütközésbe, hogy az ellentét akut kiélesedésének bekövetkezése kiszámíthatatlan. Az ilyen változás persze különböző politikai, stratégiai és egyéb szempontoktól függ. Attól pl., hogy a Szovjetunió Kínával, Japánnal és Angliával szemben minő külpolitikai álláspontra helyezkedik, avagy hogy a most folyó háború mily mértékben veszi Angliát igénybe. Kétségtelenül: a fejlett angol ipar számára a hatalmas kínai vásárlópiac jelentősége minden körülmények között nagy, annál is inkább, mert még a jelenlegi háború alatt is Angliában igen számottevő a „struktúrális“ munkanélküliség.

Még súlyosabb a helyzet ebből a szempontból az Egyesült Államokban. Itt a strukturális munkanélküliség majdnem változatlanul magas. A tízmillióra tehető munkanélkülit csak úgy lehet elhelyezni, ha a trösztök üzemeiket teljes mértékben foglalkoztatják, sőt kibővítik. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha van megfelelő fogyasztópiac. Kína, mely behozatala 14 százalékát az Egyesült Államokból szerzi, a korábbi békés, de intenzív angol és japán verseny ellenére is jelentős elhelyezési terület. Ennek a helyzetnek a fenntartását azonban a japán és kínai imperializmus összecsapása akadályozza. Japán tehát Kína elleni háborújával az Egyesült Államok életfeltételeit alapjában veszélyezteti. A nyugateurópai hatalmaknak szállított hadianyag nem nyújt annyi foglalkoztatást az USA ipara számára, hogy ez a kínai piac elvesztését pótolni tudná. Innen a jelenleg Amerika és Japán közötti éles ellentét. Ezért bontotta fel Amerika Japánnal kötött kereskedelmi szerződését. Minthogy azonban Japán az amerikai nyersanyagot és készárucikkeket nehezen tudja nélkülözni a iparcikkeinek is jelentős piaca az Egyesült Államok, ezért olyan nagy X. még, hogy ez a sokoldalú és kiküszöbölhetetlen ellentét a két állam között hogyan alakul a közel jövőben.

A kínai vonatkozások beható ismertetésével természetesen nem foglalkozhattunk, ám a Kínában végbemenő gazdasági, politikai és fegyveres összeütközések körülményei már az elmondottak nyomán is eléggé bizonyítják, hogy a tőkés termelési mód mai fejlettségi fokán felmerülő gazdasági nehézségeket a nagyhatalmak már csak fegyveresen tudják elodázni. Az ellentétek természeti törvényként jutnak érvényre és mindazok az elképzelések, amelyek ezeket a problémákat „kölesönös jóakarattal“ (ultraimperializmussal, Páneurópával, stb.) óhajtják megoldani, a valóságos összefüggések fel nem ismerésén vagy azok elpalástolásán alapulnak.

NAGY GÁBOR

A s z t. b a r b a r a i h a l á s z o k

Regény. Írta Anna Seghers.

(4)

III.

Kevéssel husvét után felvonták a zsalukat a rakodópart és a piactér egyes házain, a kocsmajtó felett ujonnan aranyozták szent Barbara tornyocskáját, a rakodóházak megnyitkák s várták a gőzöskéket, melyek télen át kerültek egyet Sebastian felé. Munkások érkeztek, a vállalat tisztviselői és kereskedők állítottak be. Megérkeztek a kapitányok is, megadták az első utasításokat az elszerződött embereknek. Télen át ott tanyáztak családjikkal együtt Port Sebastian egyik elővárosában mindazok, akiket a vállalat szerződtetett. A kikötőben és a hajókon most is dolgoztak, mint minden tavasszal. S mint minden tavasszal, most is felkészültek a nagy vásárra, a rakodópart s a móló közti térségen: a nagy ünnepre, amikor a halászok